BETTY KIRCHMAJER DONCA

Ritul nudității totale sau parțiale la români

- acțiunea magică a nudurilor -

Constituite în elemente fundamentale ale practicilor tradiționale, ritul nudității totale sau parțiale are o legătură directă cu riturile de trecere și inițiere, termeni consacrați de Arnold van Gennep în :"Les rites des passage", *ele* rămânând una din segmentele semnificative ale folclorului românesc într-o ambianță de vrajă care prilejuiește ivirea unei lirici de o înaltă valoare și de mare importanță etnografică.

Așa se explică faptul că "...numeroase lucrări agricole au fost însoțite de practici magice și incantații poetice, metaforice deosebit de originale, vii până aproape de începutul secolului nostru". (Ion, Mușlea - Cercetări folclorice-1932)

Diferite obiceiuri legate de naștere, nuntă sau înmormântare la români sau alte momente cruciale din viața lui, sunt însoțite de numeroase ritualuri, printre care și practici ale ritului nudității.

Aceste rituri de trecere ori de inițiere înregistrează în evoluția lor o detașare de caracterul magico-religios, adâncindu-se aspectele sociale. Manifestările sunt pline de spectaculozitate. Din suita ritualurilor de "trecere mai interesant mi se pare cel practicat de fete, având drept scop dobândirea căsătoriilor care să asigure perpetuarea vieții sătești. Așa este ritualul conform căruia fetele trebuiau să meargă la râu și să se spele dezbrăcate. În această practică descoperim de îndată celebrul rit al nudității magice răspândit la foarte multe popoare de veche civilizație și totodată la poporul român. La arabi există obiceiul dezbrăcării parțiale sau totale, semn al unei mari nenorociri.

"Femeile își dezveleau fața, pieptul, își sfâșiau rochia și cămașa în timpul doliului. Tinerele fete se dezbrăcau pentru a opri înaintarea dușmanilor, la celți și la lycieni".(Gheorghe, Mușu - Ritul nudității magice. Studii clasice. XIII. București. Editura Academiei. 1971)

Ritul nudității magice mai cunoaște și azi forme diferite de răspândire și în folclorul nostru, luând forme majore. În seara, de Sfântu Andrei fetele se dezbrăcau în fața oglinzii ca să-și poată vedea viitorul. În această seară vrăjitoarea satului recomandă să meargă goale la fântână.

Tot aici intră și obiceiul "ca fetele să se dezbrace în fața focului, acțiune prin care fac să le vină iubitul". (Ibid.pag.168)

Din aceste practici ritualice scopul reiese în mod firesc, direct. Cu toate că ritul nudității magice mai cunoaște și azi varii forme, la noi s-au simplificat, desigur, însă ritualul spălării fetelor dezbrăcate, obiceiul udării de Sângeorz, ale fetelor și feciorilor, diferite practici ale fetelor care, așa cum arăta Simion Florea Marian (Simion Florea Marian - Sărbătorile la români. Studiu etnografic vol.III; Cinci-Decimea. București-Institutul de arte grafice Carol Göbl. 1901) erau foarte numeroase și ele țin de universalitatea și unitatea folclorului românesc și ele trebuie să fi circulat și au rămas în memoria cetățenilor în vârstă ai satului. Nuditatea parțială o găsim și în spălarea mâinilor și a feței în apa neîncepută (aqua virgua), în care, de sărbătoarea Paștelui se pune într-un vas un ou, o urzică și un ban. Aici trebuie să subliniez semnificația acestor elemente. Apa este trasă din fântână până a nu umbla nimeni la ea și din care n-a băut nimeni. Aceea este apa nouă. Ritul nudității totale și parțiale are rolul său de purificare, după cum reiese din funcționalitatea magică a elementelor prin intermediul cărora s-a executat ritualul. Este arhirăspândit și îndătinat obiceiul ca în baia rituală a noului născut să se pună: un ban alături de elementele vegetale - urzică, leuștean, busuioc etc. "În cea dintâi scaldă a copilului se pun bani de argint ca viața lui să rămâie

3494 (12)

Dragă mi-i lelea săracă,
Ea se ține, ea se-mbracă,
Dar lelea care-i gazdacă
Numai ea ști(i) cum se-
mbracă:
Pentru colții de la mână
Dă dăraburi de slănină,
Pentru colții de la poale
Dă ulcele cu groștoare.

3495 (13)

Ce ești, bade, supărat,
Ce-ai cerut și nu ți-am dat?
Tu-ai cerut turtă și vin,
Eu te-am slobozit la sân;
Tu-ai cerut turtă cu m(n)ere,
Eu ți-am dat buzele mele,
Dar n-ai fost stăpân pe ele.

3496 (14)

Mândruță cu ochi caprii
Mâncat-ai capul la tri.
Nu-ți ajute Dumnezeu
Să-mi mănânci și capu meu.

3497 (15)

Suflă vântul dorului
Peste vârful codrului,
Rumpe meri și rumpe peri,
Despărțește pe cei veri.
Rumpe iarbă, rumpe nuci,
Despărțește pe cei dulci.
Rumpe brazi și rumpe fagi,
Despărțește pe cei dragi.
Hei, tu mândruluțule,
Rumpe toate frunzele

VIOREL FILIP, cls. a V-a
De la Grigore Băbuț, 49 ani
Cupșeni, 2005

Ciumnel, ciumnel,
Suie mândra minune,
Vrea să suie în cer.

(Fasolea pe nucă)

Și iarba cea cu trifoi -
Desparte-ne și pe noi.

3498 (16)

Fost-am tiner și frumos,
Amu-s bătrân și bărbos,
Fost-am păcurar la stână,
N-am dormit pe rădăcină,
Ci pe pene de găină,
Trimisă de la Irină.

3499 (17)

Părăuașul din pădure
Gândești că-i zamă de mure,
Așa curge de negru
Ca să-mi cernesc eu portul
Că m-a lăsat drăguțul.
Nu m-a lăsat de urâtă,
Ci m-a lăsat de pârâtă.
Că m-a pârât prietina
Care-a fetit cu mama,
Bată-o Duminica,
Și fetește și cu mine,
Bată-o ziua de mâne.

3500 (18)

De m-a lua cine-mi place
Verde cunună mi-oi face,
De m-a lua urâtul
N-oi strica magheranul,
Nici mintea săleaca,
La(s) s-o înghețe la b(d)eata.

3501 (19)

Foaie verde ruptă-n tri
Fost-am și eu a peți
La lelea cu patru boi,
Oarbă de ochi de amândoi.

VIOREL FILIP, cls. a V-a
De la Savă Filip, 72 ani
Suciu de Jos, 2005

nepătată ca argintul" (Teofil, Frâncu și George, Candrea - Românii din Munții Apuseni. Moții - București-1888)

Potrivit unor vechi credințe populare, înmormântarea la români nu putea fi făcută fără spălarea în prealabil al celui decedat, spălare cu scop de purificare. "Îndată după încetarea din viață, decedatul se spală și se îmbracă în hainele cele mai bune".(și care i-au fost mai dragi).

Călcatul câlților - Muncile din timpul iernii prilejuiesc obiceiuri vechi practicate prin excelență de femei. Materia primă de bază era cânepa pentru confecționarea cămășilor, zadiilor, gacilor, care constituiau minunatul port al maramureseanului și al oșanului. Referitor la acest aspect Gheorghe Focșa afirma: "Plantele textile, inul și cânepa mai ales, sunt culturi ancestrale..." .(Gheorghe Focșa. Țara Oașului - Studiu etnografic. Cultura materială, vol II. Muzeul Satului-București.1975, pag 174)

După culesul cânepii, muiatul în apă, melițarea ei când ajunge în fuioare, femeile practică obiceiul de "Călcatul câlților". Acest obicei are ca scop înlăturarea puzderiilor, rămășițelor. Semnificativ în această fază de prelucrare a cânepii este faptul că aceasta -călcare- se executa, după cum relatează Ohima lui Berinde (persoană chestionată): "Noi fimeile călcam câlții cu picioarele goale, c-așe-i mai bine, c-apoi fuioarele ies curate și frumoase, Ne prindem cu mânurile de prispă ș-apoi călcăm până se fac fuioarele fără puzderii. La călcatul câlților ne cinstim cu palincă și pancove". Obiceiul conduce desigur la nuditatea parțială despre care relatează în opera citată Gheorghe Mușu.

Farmecul obiceiurilor tradiționale la românii din Maramureș și Oaș, zone limitrofe, capătă o semnificație aparte deoarece implică participare, căpătând valențe majore. Constatările mele pe teren se leagă de obiceiurile de peste an la românii din nordul țării (organizarea colindului, urările de sărbători dar mai ales asupra celor care trimit la practicarea nudității totale sau parțiale. "Datul mâinii, prin zadie", "Datul mâinii prin colac" se mai practică și azi sporadic în zona Chioarului).

Încadrând aceste practici ritualice legate de nuditatea totală sau parțială, ca manifestări în stadiul actual al obiceiurilor de peste an, trebuie să precizez că se conservă practicile ritualice cele mai semnificative, formele vechi, așa cum se pot constata, s-au pierdut, ele devenind mai puțin frecvente, nu însă fără importanță adâncă în viața spirituală a omului de rând așa cum înțelegem și din cercetările lui Mușlea și ale lui Vasile Scurtu. (Vasile Scurtu - Cercetări folklorice în Ugocea Românească, extras din Anuarul Arhivei de folclor nr.6. București, 1942,pag. 37)

Trimiterea la nuditatea parțială este relevantă și în obiceiul tradițional în anumite zone, obicei în care mireasa care vrea să aibă copii doar după 2-3 ani, când vine de la cununie trebuie să se așeze pe palma dreaptă numai pe două-trei degete sau, înainte de a se așeza își descoperă capul, luându-și chischinăul (baticul) și punându-l pe atâtea blide din casă, câți ani nu vrea să aibă copii. Despre acțiunea magică a nodurilor (legată de fapt de cea a nudității parțiale) ne vorbesc anumite rituri la popoarele indo-europene sau preindo-europene. Putem să presupunem că faptul de a merge desculț la un picior și la celalalt încălțat este menit să constituie o piedică și totodată să pună în libertate, deci să lege sau să dezlege. Poate scopul era să elibereze omul însuși de piedicile magice și să le pună în fața dușmanului său. Într-un cuvânt, să țină dușmanul în vrăji, în timp ce el rămânea liber.

Se pare că trebuie să se caute ritul piciorului descălțat în virtuțile atribuite nodurilor deoarece până la o epocă recentă pantofii se strângeau pe picioare cu ajutorul curelelor. Acțiunea magică a unui nod e considerată ca legând nu numai corpul dar și sufletul. Această acțiune este bună sau rea, după cum bun sau rău este ceea ce leagă sau împiedică. A fi fără noduri înseamnă a fi liber și fără piedică; este poate rațiunea pentru care bastonul augurilor la italieni era confecționat dintr-un lemn fără nod.

Rostogol *Curte albă*
Într-un ocol, *Într-un picior.*

(Vatra)

Rituri bazate pe efectul nodurilor sunt numeroase și în folclorul românesc, firește. "În Vinerea Ispasului se pune în mâncarea vacilor tămâie, apă sfințită, piatră vânătă ori noduri de pânză". Ovidiu Papadima arată că "...în practica descântecului, la puterea cuvântului se adaugă aceea a anumitor acțiuni sau substanțe; simbolul culorilor, forța constrângătoare a nodurilor".
"Lăutul torturilor" implică de asemenea practicarea nudității parțiale. Sfârșitul unei perioade lungi de lucru în terminarea torsului prilejuiește o manifestare în toată splendoarea ei, o imagine a bucuriei muncii femeilor. Este vorba despre lăutul torturilor, obicei practicat numai de femei după ce în prealabil și-au pus torturile în leșie la muiat, indiferent calendaristic la ce dată se termina această lucrare. Acest obicei crează participarea majorității femeilor din sate.
Și dacă apa râului este înghețată , se fac copci, se suflecă la mâneci, iar cu maiul și scaunul de lăut, instrument de bază, se execută masiv lăutul torturilor. În această manifestare tradițională femeia le cântă și strigă:

Țâpuresc și-mi pare bine
Că mi-s albe torturile.

Felician Săteanu: Pregătirea colacilor pentru Arminden, Cupșeni, 2005.

CĂTĂLINA TESAR

Memoria deportării
în discursul identitar al cortorarilor din Brăteiu

"Istoria continuă reprezintă corelatul indispensabil al funcției fondatoare a subiectului: garanția că tot ce I-a scăpat îi va putea fi redat; certitudinea că timpul nu va risipi nimic fără a-I restitui într-o unitate refăcută; promisiunea că subiectul va putea, într-o bună zi – sub forma conștiinței istorice – să-și apropie din nou toate lucrurile păstrate departe de deferență, redobândindu-și dominația asupra lor și aflându-și în ele ceea ce am putea să numim lăcașul. A face din analiza istorică discursul continuumului și jaloane ale aceluiași sistem de gândire" (M. Foucault)

Argument. Cortorarii din Brăteiu (sat multietnic din județul Sibiu, fondat în secolul XII de către sași, cu o populație majoritar romă în prezent) sunt un grup de romi așa-zis „tradiționali", vorbitori de limba romani, care se disting prin portul specific țigănesc, practicarea meseriilor tradiționale

Apoi boii bine-mi plac,
Dar cu oarba ce să fac?
Boii i-oi mâna în munte,
Oarba o(-)i pune pe punte.

3502 (20)

Cucule cu pene verzi,
Mândru cânți vara-n livezi.
Cucule cu pene sure,
Mândru cânți vara-n pădure
Și bei apă din izvor
Și n-ai, cuce, nici un dor.
Dară eu beu din fântână
Și de doruri îs bătrână.

3503 (21)

Cine-o făcut crâjma-n drum
N-a făcut-o de nebun,
Sunt oameni cu gânduri
multe
Ș-ntră-n crâjmă să le uite.

3504(22)

Palincuță, draga mea,
Pus-am gând că nu te-oi bea
Și am pus și jurământ
Și tot nu-mi mai ieși din gând.

3505 (23)

Arde-ai, lume, -n foc și pară,
Dacă-n tine n-am tigneală;
Arde-ai, lume, arde-n foc,
Dacă-n tine n-am noroc.

3506 (24)

Drăguțul dintr-alt(u) sat,
Ca pânea de cumpărat.
Când o cumperi te bucuri,
Când o mânci nu te saturi.

3507 (25)

Bate-mă, Doamne, să mor,
În brațele cui m(i)-i dor,
Bate-mă, Doamne, să zac,
În brațele cu m(i)-i drag.

3508 (26)

Tu, mândrule, de doi ai
Numai la inimă-mi stai;
Numai un an de-i mai sta
Nu mă desparte mă-ta;
Nici mumă-ta, nici tatăl teu,
Numai bunul Dumnezeu.
Numai (-) un an de ne-om iubi
Nime nu ne-a despărți,
Nici la casa ormeghii,

VIOREL FILIP, cls. a V-a
De la Dochia Lucian, 62 ani, Costeni, 2005.

Ce cade în apă
Și nu face stropi?

(Fumul)